

КООПЕРАЦІЯ ВЛАСНИКІВ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ: ЕСКІЗ І ЕМПІРИКА МОДЕЛІ НА ОСНОВІ ПРИВАТНОЇ ІНІЦІАТИВИ

Ю. Е. Губені, д. е. н., професор

Львівський національний аграрний університет

Особисті селянські господарства [1] є господарською реальністю вітчизняного сільського господарства. По при масовість та володіння цінними ресурсом – землею, їх економічна позиція, в тому числі конкурентна є дуже слабкою. Зрештою саме ведення таких господарств є затратним, хоча й там можна спостерігати певний технологічний прогрес. Проникнення механізованого обробітку, догляду й збирання врожаю, фрагментарних складових захисту та удобрення рослин спонукає до зміни моделі ведення ОСГ.

В публікації на основі емпіричних даних та структурно-логічного аналізу обґрунтовано модель господарської співпраці (кооперації) ОСГ із залученням приватної господарської ініціативи. Фізичні особи підприємці (ФОП) чи не легалізовані належним чином власники ОСГ, формуючи технічну базу та нагромаджуючи навички надання сільськогосподарських послуг, можуть стати сталим партнером та інтеграторами інших господарств.

Постановка проблеми. ОСГ є домогосподарством, яке має у власності земельну ділянку цільового призначення «для ведення ОСГ» [2]. Як відомо, особисті селянські господарства недостатньо інтегровані навіть у локальні сільськогосподарські ринки. Водночас їх конкурентна позиція є доволі слабкою, що обумовлено не лише а) масштабами виробництва; б) технологічним рівнем; чи в) дрібнотоварним, а інколи й майже повністю натуральним характером ведення господарства. Складнішими є питання інтеграції, господарської співпраці та інших форм кооперації. Спроби активізувати та заохотити таку співпрацю, основним чином через обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи (СОК), не досить успішною.

Гіпотеза нашого дослідження полягає в оцінці можливостей господарською кооперації (співпраці) поза межами кооперативі, зокрема на основі приватної господарської ініціативи. Нами було проведено низку «польових» спостережень за діяльністю таких ОСГ, що надають послуги з технічного забезпечення виробничих операцій партнерами та у рамках т.з. «сусідської взаємодопомоги».

Мета та методика дослідження. Особисті селянські господарства тривалий час є невід'ємною та обов'язковою складовою

вітчизняного сільського господарства. Стимулювання підвищення рівня їх технічного забезпечення вимагає особливого підходу, для якого мало придатні засоби стимулювання, апробовані щодо підприємств чи фермерських господарств. Нами виявлено низка сервісних приватних ініціатив (СП), які найчастіше базуються на дещо краще забезпечених (технічно та персоналом) ОСГ.

У цій публікації використано фрагментарні результати спостережень автора у Радехівському Львівській області під час інших дослідницьких проєктів [3].

Як відомо, до майна ОСГ законодавець відносить, окрім іншого сільськогосподарську техніку, інвентар та обладнання, транспортні засоби та інше майно. А класифікуючи ОСГ науковці переважно вділяють а) багатогалузеві підсобні ОСГ, споживчо-товарні та товарні монокультурні спеціалізовані ОСГ. Ми ж додатково виділили окрему групу «обслуговуючих» ОСГ [5, с 27]. Обслуговуючими (сервісними) можна вважати господарства, які надають послуги з використанням власного майна

Методика досліджень передбачала співбесіди та індивідуальні інтерв'ю з подальшим узагальненням результатів.

Результати дослідження. В середовищі особистих селянських господарств та близьких їм за соціально-економічною природою сімейних фермерських господарствах формується цікава форма господарської співпраці, що ґрунтується на приватній ініціативі. Вони стають особливою формою взаємної підтримки та технічного розвитку ОСГ та навіть основою розвитку особливої форми кооперації «без кооперативу».

В країнах ЄС існує нормативно-правове регламентування т.з. «виробничих груп», що є більш сучасною формою господарської кооперації, в т.ч. на основі приватних ініціатив. Зокрема у Польщі діє спеціальний закон [6].

В одній із попередніх публікацій ми визначили своєрідний феномен т. з. «перенесення технологій», – переміщення багатьох технологічних складових (насіння, система обробітку, захист рослин тощо) із інноваційних сільськогосподарських підприємств. Власники ОСГ, працюючи у таких підприємствах, поступово свідомо чи неусвідомлено «переносять» елементи технологій на власне господарство [7]. Цьому сприяє як зміна способу життя на селі, так і посилення раціонального мислення. Саме тому рівень механізації виробничих процесів у ОСГ суттєво зростає.

Таблиця 1

**Зростання частки механізації та хімізації в ОСГ,
обстежені села, оціночні судження, 2018-19рр.**

Технологічна операція	Рівень механізації/хімізації, 2018 р., %	Приріст, 2016-18 рр., +/- в. п.
Оранка ґрунту	88	14
Культивація, боронування	74	18
Висадка картоплі	65	23
Посів зернових	85	34
Збирання зернових	100	–
Хімічний захист посівів	32	8

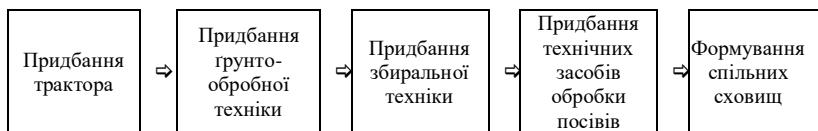
Джерело: власні спостереження, 2016-18 рр.

Наші обстеження ОСГ в межах однієї із сільських рад показали, що невинно відбувається не лише редукція обсягів кінно-ручних робіт, особливо – кінного обробітку ґрунту, але посилюється рівень механізації та хімізації виробничих процесів. Реалії галицького села поступово позбуваються кінних засобів виконання робіт в ОСГ, а самі коні стають на селі все менш поширеними робочими тваринами.

Однак зрозуміло, що в межах ОСГ економічно вкрай складно формувати й утримувати необхідний для цього набір техніки. Тому з описаних вище причин такі осередки надання сільськогосподарських послуг формуються лише в окремих із них. Вони формують явище, яке ми назвали «сервісними приватними ініціативами» (СПІ).

Ми виявили, що в кожному із обстежених сіл є декілька СПІ, як правило на базі «сервісного ОСГ». Однак спочатку визначемось із природою СПІ. Як відомо, ініціатива – одна з приманних характеристик людини як суспільної істоти (лат. *homo publicus*), а також ...це важлива риса й т. з. «економічної людини» (лат. *homo oeconomos*). [4, с. 19]. Виходячи із теорії «формальних та неформальних лідерів» [4, с. 27] в кожному із таких сіл сформується т. з. «ситуаційні лідери» – особи, здатні за особистими характеристиками, знаннями, навичками та матеріальними можливостями надавати технічну допомогу односельцям у виконанні найважчих, складних чи значимих з точки зору механізації робіт. Основні з них це: обробіток ґрунту, догляд посівів, збирання врожаю, транспортні послуги.

Опитування показало, що найчастіше формування СПІ відбувається за такою схемою:

Рис. Загальна схема формування СПП, результати опитування, 2017-19 рр.

Типовий «господарський портрет» СПП виглядає так:	
Вік	30-40, або 50-65 років;
Освіта	середньо-спеціальна, або професійно-технічна;
Сімейний стан	одружений, сім'я з дітьми;
Професійні навички	високі, або досить високі;
Спеціальні знання	середні, або високі (рівень ОСГ);
Комунікативність	дуже висока, висока;
Ретельність, дисциплінованість	достатня;
Мотивація	висока;
Відповідальність	висока;

Реально такі СПП формують навколо себе своєрідний неформалізований гурток, оскільки змушені координувати та погоджувати чимало господарських питань: від узгодження термінів, черговості чи вартості робіт, до майбутніх планів використання земельних ділянок. Власник техніки, часто – власник сервісного ОСГ, стає неформальним лідером такого гуртка, впливаючи на прийняття багатьох рішень іншими власниками ОСГ.

Висновок. На основі узагальнення даних описаних досліджень можна ствердити що у селах Львівщини та й інших регіонів західної України змінюється технологічне наповнення діяльності значної аси тини ОСГ. Вони, під впливом раціональних критеріїв та очікувань селян, все більше використовують засоби механізації, хімізації та інших новацій в рамках т. з. «перенесення технологій». Своєрідними осередками надання сервісних сільськогосподарських послуг стають т.з. СПП, які формуються ініціативними господарями, що накопичили певний парк сільськогосподарської техніки.

Доцільність підтримки, та інструментарій підтримки таких господарських ініціатив вимагають подальшого вивчення.

Список використаної літератури

1. Господарський кодекс України. – ВВР, 2003 № 18, 144 с.
2. Про особисті селянські господарства : Закон України, № 742-IV від 15.05.2003. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?4-15>

3. Економічна реформа - очима села: 20 років потому : результати та аналіз повторного соціологічного опитування / [Губені Ю. Е. та ін. ; за ред. проф. Губені Ю. Е.] ; – Л. : Укр. технол., 2017., 93 с
4. Губені Ю. Е., Оліщук П.О., Розвиток сільських територій: підприємництво, місцеві ініціативи, самоорганізація: монографія. – Львів: Ліга-Прес, 2014, 224с.
5. Губені Ю. Е., Коверко Ю. А. Розвиток особистих селянських господарств на рубежі інституційних змін: монографія. –Львів: НВФ «Укр. Технології», 2016, 186с.
6. Ustawa z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach, [електронний ресурс] // isap.sejm.gov.pl [доступ 2017-11-26] (пол.).
7. Губені Ю.Е., Губені С.Ю. Вимушені інновації в особистих селянських господарствах: теоретичний аналіз та спроба емпіричного узагальнення //Пріоритети інноваційного розвитку регіонального АПК в контексті європейської інтеграції / ЛНУВМіБТ ім. С. Гжицького. Л. Сполом, 2014 - с.-22-25